

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

ГРАНІ ІСТОРІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 2 (10)

Слов'янськ
2019

УДК 94 (477)

Г 77

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
№ 23066-12906Р від 11.12.2017 р.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Горлівського інституту іноземних мов
(протокол № 3 від 23.10.2019 р.)*

Редакційна колегія:

Головний редактор: **В. М. Докашенко**, доктор історичних наук, професор
Відповідальний секретар: **В. В. Концур**, кандидат історичних наук, доцент

Члени редколегії:

І. М. Грідіна, доктор історичних наук, професор
Г. П. Докашенко, доктор історичних наук, професор
В. В. Сокирська, доктор історичних наук, доцент
О. В. Стяжкіна, доктор історичних наук, професор
Н. Р. Темірова, доктор історичних наук, професор
І. Я. Тодоров, доктор історичних наук, професор
М. В. Тортіка, доктор історичних наук, доцент
С. М. Швидкий, доктор історичних наук, доцент

Рецензенти:

Л. Л. Бабенко, доктор історичних наук, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

О. О. Баковецька, доктор історичних наук, Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв

Г 77 **Грані історії**: зб. наук. праць. Спеціальний випуск – матеріали
III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бахмутська
старовина: краєзнавчі дослідження – 2019». Слов'янськ: Вид-во
Б. І. Маторіна, 2019. Вип. 2(10). 197 с.
ISBN 978-617-7780-15-0

У збірнику наукових праць розглядаються різноманітні аспекти актуальних проблем ідентичності, ментальності, самосвідомості в регіональній історії Донеччини, джерелознавчі та історіографічні проблеми, локальні аспекти економічної історії, історії повсякденності, історична біографістика та усна історія в регіональному вимірі.

Для науковців, викладачів, студентів, всіх, хто цікавиться історичною регіоналістикою, зокрема історією Донецького краю.

ISBN 978-617-7780-15-0

УДК 94 (477)

ПОЧАТОК ІСТОРІЇ ТА ДАТА ЗАСНУВАННЯ СЛОБОДИ МИКИТИНО-ЗАЙЦЕВО (ІІ ПОЛОВИНА ХVІІІ ст.)

Сьогодні спостерігається зростання уваги як науковців, так і краєзнавців до питань регіональної історії. Особливо привабливою є тема початку колонізації та залюднення території сучасного Донбасу. Останнім часом дуже гостро стоїть питання щодо дат заснування населених пунктів Донецького регіону.

Тема, що була обрана для наукової розвідки, практично не досліджувалася. Частково проблема знаходила своє відображення у Феодосія (Макар'євського), І. Павліка, С. Євсеєнка, П. Жеребецького і А. Шевченка [1].

Мета роботи полягає у вивченні початкової історії та дати заснування слободи Микитино-Зайцево на території сучасної Горлівки.

Практична значущість цього матеріалу полягає в тому, що він може бути використаний при підготовці лекцій та спеціальних курсів для студентів вищих навчальних закладів, підготовці посібників і підручників з історії України, у краєзнавчій роботі.

Так, за офіційною версією, в 1776 р. у місцевість, де зараз Горлівське селище Зайцево, приїхав губернатор Азовської губернії В.А. Чертков. Він наказав заснувати там державну військову слободу. Це місце здавна приваблювало до себе запашними луками, родючим чорноземом, а річка – рибою.

Бахмутська адміністрація взялася виконувати наказ губернатора по заселенню слободи. Вона звернулася до старих запорожців, які жили хуторами й зимовиками в урочищі Залізний Ліс і в балках Сухий Яр і Житній Яр, і ті відгукнулися.

Місцевість біля ріки Бахмут їм прийшлася по вдачі, запорожці стали розводити у своїх зимовиках худобу, завели пасіки. З'явилися сади, почали оброблятися поля. Лов риби і полювання на дичину виявилися досить прибутковою справою, і взагалі, життя стало налагоджуватися.

Незабаром запорожці запросили до себе окремі сімейства з Полтавської і Чернігівської губерній, а в 1778 р., за розпорядженням уряду, сюди було переселено частину державних селян із села Солдатське Білгородського повіту Курської губернії. Ще трохи пізніше прибуло кілька родин волохів і молдаван, що жили до цього на річці Солоній. У 1782 р. по подвірному переписі в селі Зайцево було 106 чоловіків і 93 жінки [2].

Особливе завзято в заселенні слободи виявив себе однодворець, селянин з Білгородщини Микита Дев'ятилов, який у 1785 р. енергійно взявся за будівництво нової слободи.

Для своїх селян Микита розпланував кілька хат, побудував декілька хат більш бідним сімействам, а для калік і жебраків – окреме приміщення – шпиталь (госпіталь), крім того, церковно-парафіяльну школу, будинок для розміщення церковного притча зі зручною садибою, і будинок для Збірної хати.

У цьому ж році селяни прийняли рішення сільської Збірної хати, і вирішили за заслуги Дев'ятилова, південну частину селища Зайцево назвати Микитівкою, і з того часу це селище стяло носити подвійну назву – Зайцево-Микитівка (Микитино) [3].

Але існує й інша версія: І тут доречно згадати слова з вірша Тараса Шевченка: «Нехай скаже німець... Ми не знаєм... Як німець покаже... та до того й історію нашу нам розкаже» [4].

Це ж про що? Так, у 1774 р. академік Гільденштедт, німець за походженням, подорожував нашими краями. Це було ще до появи тут губернатора В.А. Черткова і однодворців. Він навіть ночував у слобідці Микитівці. Так, у своєму щоденнику він лишив запис від 25 серпня: «Ця місцевість на річці Бахмуті заслуговує на продовження заселення, і треба докладати зусиль шляхом поселення тут пікінерних рот. Зараз є тільки кілька окремих хуторів і приватних дворів бахмутських жителів, на цій річці. Слобідка Микитівка є однією із найбільших з них, у ній 15 міцних будинків, які в більшості належать солеварам» [5].

Сучасні дослідники отримали можливість вивчити нові документи, карти та іншу інформацію. Тож викладемо свою гіпотезу щодо дати заснування та початку історії слободи Микитино-Зайцеве.

Так, по-перше, академік Гільденштедт подорожував цими місцями в 1774 році.

Це ще за два роки до того як губернатор наказав влаштувати тут казенну військову слободу. А академік пише, що тут вже була слобідка Микитівка з 15 будинками. Звертаємо Вашу увагу на назву. Гільденштедт написав: «die Slobodka Mykytovka» – Микитовка. Тож, Микитівка вже існувала задовго до появи тут однодворця Нікити Дев'ятилова.

По-друге, губернатор Азовської губернії В. Чертков не просто так наказав саме тут влаштувати військову слободу. Мабуть зовсім не від того, що прислухався до рекомендацій академіка щодо заселення місцевості. У цей час, саме у 1775 році було ліквідовано Запорозьку Січ. І почався розподіл земель. Формально територія правого берега Кривого Торця запорожцям вже не належала з 1746 року, коли імператриця Єлизавета «поділила» землі між Військом Запорозьким і Донським по Кальміусу. Але колишні запорожці – посполиті – сиділи, як писав Макар'євський «зимовниками и хуторами в окружных местах как урочище Жованый Лес и балки Житний Яр и Сухой Яр» [6].

Уряду доводилось діяти обережно, враховуючи нетривкість позицій на півдні і нестабільність відносин з Туреччиною. В цій ситуації при роздачі земель новим власникам в білеті суворо застерігалось: «буди ж найдутся там какие селения, зимовники, то оным сколько земли имеют вне владения не препятствовать и волею не занимать, понеже оные остаются государственными поселянами» [7].

По-третє, остерігаючись і колишніх запорожців, і Туреччини, уряд тут почав розселяти Луганський пікінерський полк, саме на місці селя Микитівка влаштовували казенну військову слободу, яку назвали Зайцівкою. Але залишивши володіння їх колишнім господарям цієї землі – козакам слобідки Микитівки.

А коли жителі Микитівки дізналися, що тут збираються організувати військове поселення, то почали запрошувати сюди своїх родичів і знайомих із

Полтавської, Чернігівської та інших губерній.

А вже восени 1778 року за розпорядженням уряду в слободу переселили, як вказує Макар'євський, «несколько семейств однодворцев з Белгородського повіту села Солдатенського. а невдовзі ще й родини волохів і молдаван, які до того жили на берегах річки Солоної» [8].

Так тут було утворено різноплеменну громаду «села Зайцево. Никитовка тож». Слободі дали нову назву Зайцево, яка б не нагадувала про існуюче вже поселення, адже вона до того вважалася «местностью дикой и безлюдной» [9].

Очільником громади призначили не місцевого жителя, а однодворця-великороса Нікиту Яковича Дев'ятилова. А коли ж у 1870 р. вводили в дію Курсько-Харківсько-Азовську залізницю, то тоді саме і настав час давати назву станції, яка знаходилась південніше села. Оскільки російською мовою писалося «Зайцево (Никитино)», то назвали її давньою назвою села. У цей час, вже не пам'ятали ні запорожця Микиту, ні однодворця Нікиту, але пам'ятали тільки стару назву поселення.

По-п'яте, давайте звернемося до картографії. На мапі «План Бахмутского городоского уезда с показанием поселенных гусарских рот, сочиненного 1765 году, месяца октября» слобода Микитівка ще не підписана, її лише названо «слободою» (Лл. 1).

Так, перша назва – Микитівка зафіксована на карті 1767 р. (Лл. 2). Це набагато раніше і Гільденштедта і раніше до появи тут переселенців-однодворців, у 1774 році.

А уже на «Плані генерального межування 1830 р.» слобода Микитівка підписана уже як «Село Зайцево Никитовка тож» (Лл. 3).

Завдячувати подовженню історії Микитівки та повернення назві імені невідомого запорожця Микити, а не однодворця Нікити маємо лисичанському краєзнавцю Миколі Ломако.

Таким бачиться нам початковий період історії слободи Микитино-Зайцево в XVII – на початку XIX ст. на території сучасної Горлівки.

РЕЗЮМЕ

У статті на значному фактологічному матеріалі – документальних та картографічних джерелах – розглядається початок заселення та пропонуються два варіанти дати заснування слободи Микитино-Зайцево на території сучасної Горлівки в II половині XVIII ст. Висновки, яких доходять автори, не співпадають з офіційними висновками, зробленими з проблеми, що вивчається.

Ключові слова: поселення, Феодосий (Макар'євский), козаки, академік Гільденштедт, осілість, Микитино-Зайцево, Нікіта Дев'ятилов.

SUMMARY

Based on various factual material, documentary and cartographic sources, the article examines the beginning of settlement and two possible founding dates of Mikitino - Zaitsevo on the territory of modern Horlivka in the second half of 17th century. The conclusions reached by the authors on the problem under study do not coincide with the official ones.

Keywords: settlement, Theodosius (Makaryevsky), Cossacks, academician Handelsted, settling, Mikitino, Zaitsevo, Nikita Devyatilov.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Феодосий (Макарьевский). Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Вып. 2. – Екатеринослав, 1880;
2. Джерела до історії населених пунктів Донеччини XVI – XVIII ст. – Донецьк, 2001. – С. 17.
3. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша. Упоряд. Сусліков В. Є., Шевлякова Т. Ю., Маслова Л.В., та інш. – Горлівка, Поліпрес, 2007. – С. 17.
4. Шевченко Тарас. І живим, і мертвим, і ненародженим. Соч. в п'яти томах, т. 1. – К.: Думка, 1970. – С. 329–330.
5. Путешествие академика Гиндельштедта по Слободской Украинской губернии. – Харьков, 1892. – С. 52.
6. Феодосий (Макарьевский). Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Вып. 2. – Екатеринослав, 1880. – С. 44.
7. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша. Упоряд. Сусліков В. Є., Шевлякова Т. Ю., Маслова Л.В., та інш. – Горлівка, Поліпрес, 2007. – С. 15.
8. Там само. – С. 15.
9. Там само. – С. 15.

УДК 94 (477.62)

Кулішов М. В., Ломако М. М.

ШАРЛЬ ПЛЮМ'Є – МАЛОВІДОМИЙ БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ГІРНИЧНИЙ ІНЖЕНЕР І ПІДПРИЄМЕЦЬ

Останні роки поступово відкривається все більше прихованих за радянських часів сторінок історії, зокрема розміщення іноземних промислових інвестицій та підприємництва в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. Розвиток гірничо-металургійної промисловості в Донецькому кам'яновугільному басейні відбувався за участі капіталу підприємців з Бельгії, Франції, Англії, Німеччини, Голландії та інших європейських країн. Особливо значним був вплив бельгійського підприємницького капіталу. Вугільні й залізні копальні, металургійні заводи в Донбасі були найбільш важливими напрямками діяльності бельгійських інвесторів у Російській Імперії. Вони становили 78% від загального обсягу всіх бельгійських інвестицій [1].

Метою цього дослідження є висвітлення раніше невідомих фактів з біографії бельгійського гірничого інженера й підприємця Шарля Плюм'є (Charles Plumier), на російський манер Карла Францовича, який працював у кінці XIX – початку XX ст. на теренах Бахмутського повіту. Вперше до наукового обігу вводиться його портрет, зображений на груповому знімку